

2020 ІНДЕКС СТАЛОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УКРАЇНА
ВЕРЕСЕНЬ, 2021

2020 ІНДЕКС СТАЛОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Звіт по Україні

Розробник:

Агентство США з міжнародного розвитку

Бюро з питань демократії, конфліктів та гуманітарної допомоги

Центр передового досвіду з питань демократії, прав людини та врядування

Подяка: Ця публікація стала можливою завдяки підтримці Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) відповідно до Угоди про співпрацю № AID-OAA-LA-17-00003.

Застереження: Висловлені тут думки є позицією учасників дискусії та інших дослідників проекту і не обов'язково відображають погляди USAID або FHI 360.

ПОДЯКИ

Ця публікація була би неможливою без участі багатьох людей та організацій. Ми особливо вдячні нашим партнерам-виконавцям, які відіграли вирішальну роль у проведенні експертних засідань та написанні звітів по своїй країні. Ми також хотіли б подякувати багатьом представникам ОГС та експертам, партнерам USAID та міжнародним донорам, які хотіли би брати участь у експертних групах у кожній країні. Їх знання, бачення, ідеї, спостереження та внески є основою, на якій базується цей Індекс.

ПАРТНЕРИ В УКРАЇНІ

Український незалежний центр політичних досліджень

Валерія Скворцова

КЕРІВНИКИ ПРОЕКТУ

FHI 360

Майкл Котт

Ека Імерлішвілі

Алекс Неджадян

Мерилін Вайатт

МІЖНАРОДНИЙ ЦЕНТР НЕКОМЕРЦІЙНОГО ПРАВА (ICNL)

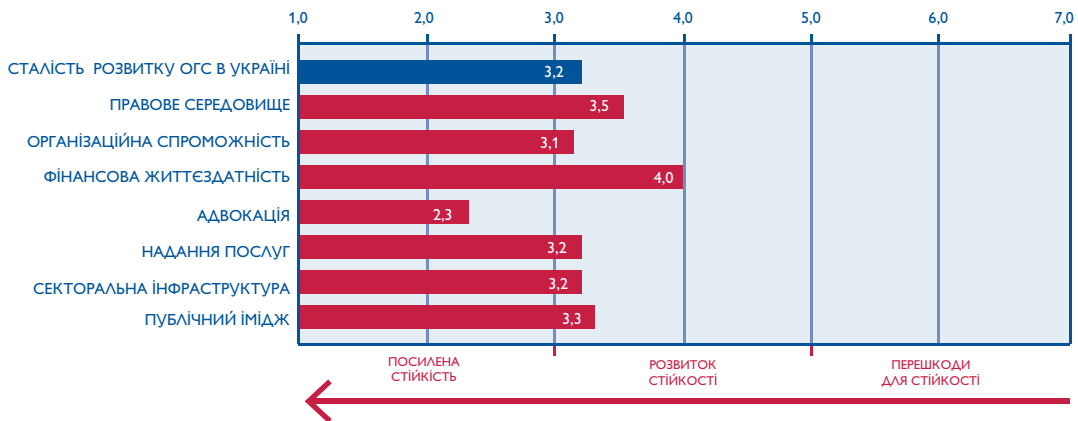
Катерина Ши

Дженніфер Стюарт

РЕДАКЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Ерін Маккарті, Аста Зінбо, Майкл Котт, Дженніфер Стюарт, Аста Зінбо та Наталія Шаповалова

СТАЛІСТЬ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: 3,2

Пандемія COVID-19 негативно вплинула на всі аспекти життя в Україні 2020 року. Для запобігання поширенню коронавірусу український уряд затвердив певні обмеження, як-от припинення курсування громадського транспорту й обмежене пересування в межах країни, запровадження цілковитого локдауну та карантину «вихідного дня». Такі заборони призвели до серйозних збитків, особливо для малого й середнього бізнесу, галузей обслуговування, розваг і туризму. У поєднанні з недостатньою державною підтримкою обмеження спричинили скорочення робочих місць та зростання безробіття.

2 березня 2020 року Президент України Володимир Зеленський ініціював зміну уряду, відправивши у відставку прем'єр-міністра та весь Кабінет Міністрів. Це рішення підтримали депутати Верховної Ради України. Як показала практика, новий уряд виявився менш відкритим до співпраці з організаціями громадянського суспільства (ОГС).

25 жовтня 2020 року в країні відбулися місцеві вибори з подовженим голосуванням у деяких громадах. Їх було проведено згідно з новим Виборчим кодексом України, який скасував «мажоритарку» та запровадив пропорційну виборчу систему з відкритими регіональними списками в містах з населенням понад 90 000 осіб. Нововведенням також стала 40-відсоткова гендерна квота для жінок-кандидаток. За даними Центральної виборчої комісії, представники правлячої партії «Слуга народу» отримали в місцевих радах більше місць, ніж будь-яка інша політична сила, набравши приблизно 15 % голосів виборців, тоді як кандидати в мери від цієї партії здобули майже 31 % голосів. Попри такі результати, рівень підтримки правлячої партії та президента Володимира Зеленського загалом значно знизився — з 41 % 2019 року до 19 % 2020-го, як засвідчило опитування, здійснене Центром Разумкова.

Збройний конфлікт на сході країни та окупація Криму Росією досі тривають. Україна не припиняє спроб зупинити воєнні дії в Донецькій та Луганській областях і намагається далі привертати увагу міжнародної спільноти до незаконної анексії Криму. Деякі ОГС сприяли цим зусиллям, реалізуючи проекти, спрямовані на допомогу внутрішньо переміщеним особам, захист прав уразливих груп населення та боротьбу з дезінформацією.

Певною мірою всі ці тенденції негативно вплинули на діяльність ОГС в Україні 2020 року. На відміну від попередніх років, коли відбувалося стабільне зростання з року в рік, загальний рівень сталості розвитку ОГС 2020 року залишився незмінним. Водночас рівень адвокації знизився внаслідок значних змін у складі уряду та місцевих представницьких органів, що разом з обмеженнями у зв'язку з пандемією COVID-19 ускладнило діалог між ОГС і чиновниками.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, на 1 січня 2021 року було зареєстровано 92 470 громадських організацій, 1 875 громадських спілок, 26 651 релігійна організація, 28 713 профспілок, 317 творчих спілок, 19 812 благодійних організацій та 1 649 органів самоорганізації населення. До цих даних не входять ОГС, зареєстровані на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, оскільки до них немає доступу.

ПРАВОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ: 3,5

На правове середовище, що регулює діяльність громадського сектору, вплинули як позитивні, так і негативні події, які зрівноважили одні одних. Основне законодавство, котре регулює діяльність ОГС (Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» і Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань, що не мають ста-

тусу юридичної особи»), 2020 року залишилося незмінним.

24 червня 2020 року консорціум організацій, до якого входять ІСАР «Єднання», Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД) і Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ), презентував «Карту правових реформ для громадянського суспільства в Україні». Під час її розроблення було проведено консультації з більш ніж 150 представниками ОГС із різних регіонів України. Цей аналітичний документ окреслює пріоритети реформування громадського сектору та містить рекомендації щодо вдосконалення законодавчих положень, що регулюють діяльність ОГС в Україні на 2021–2025 роки. Серед висвітлених у Kartі проблем — відсутність прозорих процедур розподілу бюджетних коштів для ОГС, несприятливе податкове середовище для громадських, благодійних і волонтерських організацій та загрози, з якими стикаються громадські активісти. Дорожня карта зробила важливий внесок у Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, котру розробляли протягом року.

Суттєвих змін у процесі реєстрації ОГС 2020 року не було, хоча до реєстраційних форм для громадських об'єднань внесли незначні зміни, аби привести їх у відповідність до чинного законодавства та спростити реєстрацію. Процес реєстрації ОГС є досить простим. Щоб зареєструвати громадську організацію, потрібно лише три дні, а благодійну організацію — один день. Процедура є безкоштовною. ОГС можуть зареєструватись у відділеннях Міні-

стерства юстиції України, а також у центрах надання адміністративних послуг (ЦНАПах) або центрах надання безоплатної вторинної правової допомоги. Громадські організації мають змогу зареєструватися онлайн, що стало особливо актуальним 2020 року, коли через обмеження у зв'язку з пандемією ЦНАПи та регіональні відділення Мін'юсту було зачинено. Однак ОГС часто відмовляли в реєстрації. Згідно з дослідженням «Практика та законодавчі проблеми у сфері реєстрації громадських об'єднань у 2018–2019 роках», виданим УНЦПД у грудні 2020 року, ОГС відмовляють у реєстрації приблизно в 17 % випадків.

Окрім юридичного статусу, ОГС може вибрати статус неприбуткової організації, що звільняє її від сплати податку на прибуток у розмірі 18 %, якщо дохід, отриманий від грантів, фондів, зборів чи господарської діяльності, не розподіляється між її засновниками, а використовується лише для здійснення діяльності організації.

У серпні 2020 року Міністерство юстиції України оголосило про оновлення функціонування Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань (ЄДР). Завдяки новому зручному вебінтерфейсу з'явилася можливість шукати інформацію про всіх юридично зареєстрованих осіб і громадські організації зокрема.

28 квітня 2020 року набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Він вимагає від юридичних осіб, зокрема й ОГС, надавати інформацію про своїх кінцевих бенефіціарних власників, хоча дотепер існує невизначеність щодо того, хто ж є бенефіціарними власниками ОГС.

Активісти громадянського суспільства 2020 року зазнавали численних загроз. Правозахисний центр «Зміна» зафіксував 101 випадок нападів на громадських активістів та їх утисків 2020 року порівняно з 83 — 2019-го. Два з найпомітніших інцидентів — спроба ув'язнення викривача корупції з Одеси Сергія Стерненка й підпал будинку активіста Віталія Шабуніна.

Протягом 2020 року у Верховній Раді було зареєстровано дванадцять законопроектів, які загрожували свободі асоціацій і мирним зібранням, провокували порушення прав людини та дискримінацію громадських активістів. Серед них було три проекти законів, котрі намагалися обмежити доступ ОГС до фінансування іноземними донорами. Усі ці законопроекти не було прийнято.

Попри існування обмежень у зв'язку з пандемією, що діяли впродовж більшої частини року, свобода зібрань, гарантована Конституцією України, здебільшого не обмежувалась. У деяких містах, наприклад у Харкові та Маріуполі, місцева влада намагалася обмежити зібрання, вибірково застосовуючи протиепідемічні заборони до груп, котрі виступають на підтримку прав ЛГБТІ-спільноти, та підприємців, які протестували проти закриття ринків.

Адвокацію ОГС намагалися подати як лобістську діяльність стосовно низки законопроектів, зареєстрованих 2020 року. Відповідно до зазначених у них пропозицій, суспільно корисну адвокаційну діяльність громадських організацій прирівняли до діяльності приватних лобістів, що могло накласти на ОГС додаткові обмеження та негативно вплинути на їхню роботу.

Підприємствам і приватним особам, які фінансово підтримували ОГС, 2020 року залишили право на отримання податкових пільг. Згідно з результатами загальнонаціонального опитування щодо залучення громадян у межах програми ENGAGE, котру фінансує USAID, приблизно кожен десятий респондент (8,9 %) скористався своїм правом на одержання податкової знижки за здійснення благодійних внесків.

Громадські організації можуть отримувати фінансування від міжнародних донорів, з державного бюджету у вигляді грантів, а також від фізичних та юридичних осіб. ОГС мають право брати участь у конкурсах з державних закупівель і закупівель на місцевому й національному

рівнях, вести господарську діяльність. Громадські організації можуть збирати кошти через платформи краудфандингу.

2020 року зміни у сфері правових послуг, доступних для ОГС, були дуже незначними. ОГС можуть одержувати консультації від юридичних фірм, ЦНАПів, регіональних відділень Міністерства юстиції України та інших організацій. УНЦПД, неурядовий і позапартійний аналітичний центр, 2020 року поновив свої послуги з надання правової допомоги ОГС.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ: 3,1

ОГС демонстрували різний рівень організаційної спроможності 2020 року, хоча загальна спроможність сектору залишалася незмінною. За даними ОГС, які здійснювали самооцінку організаційного потенціалу від ІСАР «Єднання», 85 % зміцнили свою спроможність у результаті отримання спеціальних грантів. Пандемія COVID-19 стала своєрідною перевіркою спроможності ОГС реагувати на кризові умови, а також виявила їхні слабкі сторони.

Унаслідок пандемії ОГС мали обмежені можливості з надання на

місцях підтримки вразливим групам населення. Великі організації переважно спромоглися пристосувати свою роботу до нових умов і використовували нові засоби комунікації та планування. Ці організації також змогли адаптувати та вдосконалити свої внутрішні політики під час карантину.

Згідно з дослідженням, проведеним фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» в період від 15 квітня до 1 травня 2020 року, представники ОГС зауважували, що посилення співпраці між громадськістю та громадськими організаціями сприяло покращенню їхнього «соціального капіталу», тобто людських зв'язків, солідарності, взаємної довіри й організаційних можливостей. Водночас деякі організації наголошували на значному погіршенні побудови відносин зі своєю аудиторією внаслідок запроваджених через пандемію обмежень.

ОГС 2020 року дали посилювали своє стратегічне планування. Приблизно 60 % громадських організацій, які подавали торік заявки на гранти до «Єднання», просили про підтримку для розвитку стратегічного планування.

Великі ОГС чітко розподіляють обов'язки між своїми виконавчими й управлінськими органами, мають добре розвинені системи адміністративного та фінансового управління. Деякі ОГС можуть залучати штатний персонал. Але більшість представників ОГС працює як волонтери або фізичні особи — підприємці, що дає їм змогу сплачувати менші податки. Ця тенденція загострилася 2020 року внаслідок пандемії, оскільки не всі організації не мали достатніх ресурсів для оплати праці своїх співробітників. Під час карантину ОГС активніше залучали до своєї роботи фахівців з PR та комунікацій.

Відповідно до результатів опитування щодо спроможності ОГС під час пандемії COVID-19, проведеного Реанімаційним пакетом реформ (РПР) у травні 2020 року, понад дві третини ОГС (67,6 %) почали впроваджувати інноваційні підходи у своїй діяльності, насамперед шляхом організації онлайн-конференцій, тренінгів, консультацій та інших заходів. Однак більш ніж половина організацій (55,9 %) заявила, що онлайн-обговорення були менш ефективними за очні.

Згідно з опитуванням «Єднання» «Рік локдауну: виклики та потреби громадянського суспільства в умовах коронакризи та карантину», чимало ОГС зауважили, що відсутність необхідного програмного забезпечення й обладнання, зокрема ноутбуків, принтерів, відеокамер тощо, стала основною проблемою минулого року. Технічна незабезпеченість гальмувала переміщення діяльності ОГС в Інтернет і перехід до віддаленої роботи під час карантину.

2020 року деякі постачальники онлайн-послуг запропонували ОГС безоплатні технічні інструменти. Приміром, Google надав українським ОГС кілька нових можливостей через програму «Google для некомерційних організацій», зокрема безкоштовний доступ до G Suite, Ad Grants, YouTube для некомерційних організацій та засоби візуалізації даних, як-от Google Earth та Google Maps.

ФІНАНСОВА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ: 4,0

Фінансова спроможність ОГС в Україні 2020 року залишалася незмінною.

Іноземні донорські організації все ще є основним джерелом фінансування ОГС (за винятком благодійних організацій), яке 2020 року збільшилося. Відповідно до даних порталу ForeignAssistance.gov, Сполучені Штати виділили 31,9 млн дол. допомоги українському громадянському суспільству й витратили 27,6 млн дол. 2020 року, що майже втричі більше, ніж 2019-го. Розмір

фінансової підтримки від ЄС для українського громадянського суспільства 2020-го зріс удвічі порівняно з 2019 роком і сягнув 20 млн євро. Кошти донорів спрямовувалися не лише на конкретні проекти, а й на інституційний та організаційний розвиток ОГС.

Згідно з результатами дослідження, проведеного БО «Фонд родини Загорій», більшість внесків на рахунки благодійних організацій протягом 2020 року надійшла від приватних осіб і бізнесу, міжнародних донорів, державних програм та через соціальне підприємництво. Понад половина (57 %) українських благодійних організацій фінансується завдяки місцевим внескам, тоді як 35 % організацій залучають ресурси з-за кордону. Однак дослідження не відображає, який саме вид фінансування був найпоширенішим і які методи були найефективнішими.

Державне фінансування залишається важливим джерелом для ОГС. Так, 2020 року уряд виділив 66 млн грн (приблизно 2,4 млн дол. США) на підтримку ОГС осіб з інвалідністю

(для порівняння: 89 млн грн — 2019 року), 8,6 млн грн (близько 311 тис. дол. США) для ОГС ветеранів (менше, ніж 2019 року — 22,5 млн грн), 13,5 млн грн (приблизно 490 тис. дол. США) для молодіжних організацій (дещо більше порівняно з 2019 роком — 12 млн грн), 8 млн грн (близько 290 тис. дол. США) для організацій, що опікуються патріотичним вихованням молоді (стільки ж, як і 2019 року). Понад половину цих коштів розподілили без конкурсних процедур. Держава також дала 2020 року приблизно 334 млн грн (близько 12,1 млн дол. США) на реалізацію культурних проєктів через Український культурний фонд. Це трохи менш ніж половина суми, виділеної 2019 року. Досі не мають державної фінансової підтримки екологічні, правозахисні, освітні та інші організації. Кабмін не надавав особливої допомоги ОГС, які постраждали від кризи через пандемію COVID-19.

Місцева влада також підтримує громадські організації. 2020 року в місцевих бюджетах на громадські ініціативи було передбачено близько 50 млн грн (приблизно 1,8 млн дол. США), з них 40 млн грн (десь 1,5 млн дол. США) розподіляли на конкурсних засадах. 2020 року в п'ятнадцяти областях України та в Києві було започатковано конкурси для ОГС ветеранів і громадських організацій, що надають допомогу людям з інвалідністю; в одній області проводили конкурс лише для ветеранських ОГС, тоді як у восьми областях конкурсів узагалі не оголошували.

Приватні внески залишаються незначним джерелом фінансування ОГС. Згідно з результатами загальнонаціонального опитування громадської активності, здійсненого програмою ENGAGE влітку 2020 року, на думку більшості українців, громадські ініціативи й організації мають фінансувати заможні люди (62,7 %) та бізнес (51,1 %). Приблизно одна п'ята (19,9 %) опитаних гадає, що окремі особи повинні також підтримувати діяльність ОГС. Опитування виявило, що кожен п'ятий українець (20,9 %) робив пожертви благодійним чи громадським організаціям протягом останніх дванадцяти місяців. Серед чинників, котрі спонукають брати участь у діяльності ОГС, респонденти називали чіткі цілі й результати конкретних громадських ініціатив (37,6 %), прозоре управління фінансами (30,4 %) та посилення від людей, котрим вони довіряють (30,1 %). Кожен третій українець (31,8 %), який підтримав хоча б одну ініціативу, заявив, що позитивний досвід дав бажані результати.

Громадські організації в регіонах досить вправно збирали кошти від місцевих мешканців і деяких меценатів. Згідно з результатами опитування, проведеного ГО «Сучасний формат» у межах проєкту Програми розвитку ООН (ПРООН) «Громадянське суспільство для розвитку демократії та прав людини в Україні», основними джерелами фінансування громадських організацій у Житомирській області 2020 року були благодійні пожертви від приватних осіб і членські внески. Через пандемію COVID-19 більшість місцевих організацій отримали меншу підтримку від меценатів та бізнесу.

Краудфандинг, на відміну від SMS-пожертв, став досить популярним інструментом залучення коштів для ОГС. 2020 року фонд «Відродження» виділив понад 2 млн грн (приблизно 72 400 дол. США) для фінансування проєктів ОГС, котрі успішно залучили кошти з допомогою краудфандингу.

У червні 2020 року Google в Україні надав доступ до програми «Google для некомерційних організацій», яка, крім розширеного доступу до своїх інструментів, дає ОГС негрошові гранти в розмірі до 10 тис. дол. на місяць у формі реклами в результатах пошуку Google.

У лютому 2019 року уряд опублікував лист із поясненням того, як ОГС можуть вести підприємницьку діяльність без утрати статусу неприбуткової організації, що призвело до збільшення використання цього інструменту фінансування. Утім, ОГС усе ще мають переїмати досвід у бізнес-сектора, щоб поліпшити загальну ефективність у цій сфері.

У вересні 2020 року в межах проєкту ЄС було видано Білу книгу про розвиток соціального підприємництва в Україні. У ній проаналізовано міжнародний досвід та наведено рекомендації для вдосконалення державної політики щодо розвитку соціального підприємництва в Україні на національному, регіональному і місцевому рівнях.

Фінансове планування та фінансовий менеджмент залишаються складними завданнями для невеликих ОГС, тоді як великі організації підвищили свою компетентність у цій сфері.

АДВОКАЦІЯ: 2,3

Рівень адвокації ОГС 2020 року дещо знизився. Зміна складу уряду в березні 2020-го, зокрема відставка прем'єр-міністра та всього Кабінету Міністрів, вплинула на спроможність ОГС налагоджувати довіру і ефективно співпрацювати з владою, оскільки чимало новопризначених чиновників були більш консервативними та закритими, ніж їхні попередники. Крім того, коронавірусні обмеження в країні та зосередженість на місцевих виборах

зумовили зниження рівня і ефективності адвокаційної діяльності ОГС.

Згідно з результатами опитування програми «Долучайся!», участь у громадських комітетах була найпопулярнішою формою залучення громадян (8,1 %), за нею йшла участь у громадських слуханнях (6,7 %) та мирних зібраннях (6,2 %). Лише 5,7 % опитаних заявили, що подавали скарги з питань інфраструктури, і 4,7 % сказали, що ініціювали подання електронних петицій до міського голови, районної чи обласної ради, Президента України.

Обмеження громадських зібрань і руху транспорту, пов'язані з пандемією, значно скоротили кількість круглих столів, форумів, конференцій та інших подій 2020 року, а отже, зменшили можливості громадської участі. Багато публічних заходів не відбулися через запровадження карантину, однак існує думка, що однією з причин скасування спільних зустрічей було небажання уряду взаємодіяти з ОГС.

Позитивною тенденцією стала інтенсифікація застосування органами державної влади онлайн-інструментів, завдяки чому громадськість залучали до розроблення політик і законодавчих актів. ОГС своєю чергою почали частіше використовувати такі засоби комунікації в Інтернеті, як Zoom та Skype, зокрема й для діалогу з урядом. Наприклад, для інформування людей про публічні консультації у Facebook створили сторінку «Громадянське суспільство та уряд». Однак опанування цих нових онлайн-інструментів забрало деякий час, і чимало можливостей було втрачено.

Улітку 2020 року Кабмін разом із представниками державного сектору розпочали роботу над Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки, яка визначає пріоритетні напрями державної підтримки громадянського суспільства найближчими роками. Уряд протягом року провів з ОГС тридцять сім заходів і консультацій

для розроблення цієї стратегії. Загалом проєкт отримав понад 500 рекомендацій та коментарів від представників громадянського суспільства. Консультування щодо стратегії тривало до кінця 2020 року й зупинилося на рівні консультацій з владою.

На початку 2020 року Верховна Рада України створила робочу групу з представниками громадських організацій та інших зацікавлених сторін для розроблення законопроєктів на різні теми, пов'язані з посиленням демократії та прозорості, а також розширенням громадської залученості й участі в управлінні. Так за участю членів робочої групи було розроблено законопроєкт «Про всеукраїнський референдум». Закон ухвалили в січні 2021 року. У жовтні 2020 року Кабінет Міністрів схвалив проєкт Закону України «Про громадські консультації», у котрому визначено питання, стосовно яких державні органи зобов'язані проводити громадські консультації. Окремо зазначено, що заборонено розглядати проєкти законодавчих актів, щодо яких не було організовано консультацій з громадськістю.

Від 17 до 27 листопада 2020 року тривав онлайн-форум «Діалоги про реформи: На шляху до Вільнюса», котрий дав змогу провідним політикам та експертам громадянського суспільства обговорити перебіг реформ протягом першого року роботи нового уряду й парламенту, окреслити пріоритети реформ для України на 2020–2021 роки. Під час форуму відбулися двадцять три панельні дискусії, зокрема й платформа, присвячена розвитку громадянського суспільства в Україні. Кожна група розробляла конкретні рекомендації. Приміром, у сфері розвитку ОГС рекомендації охоплювали створення платформи для онлайн-взаємодії між громадськістю та владою, перенесення всіх процедур реєстрації ОГС на онлайн-платформу, запровадження електронного конкурсу проєктів для державної підтримки ОГС.

Пілотне впровадження проєкту Всеукраїнського громадського бюджету, який фінансує Державний фонд регіонального розвитку, дало регіонам змогу визначати й голосувати за проєкти, які фінансуватимуть після громадського обговорення. Реалізацію підтриманих проєктів уже завершено в п'ятьох областях і розпочато — ще в чотирьох.

Згідно з результатами опитування, здійсненого фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» у квітні та травні 2020 року, до основних проблем, що заважають гарним робочим відносинам між ОГС та урядом, належать такі: небажання влади співпрацювати, упереджене ставлення до ОГС, непрозорість уряду й відсутність інформації про його рішення.

У грудні 2020 року ЦЕДЕМ провів свою п'яту Школу адвокації. Завдяки цій ініціативі представники ОГС із базовим досвідом у веденні адвокаційної діяльності отримали можливість поглибити свої знання для подальшої роботи в цій сфері.

ОГС розвивали далі свою взаємодію з місцевою владою, хоча місцеві вибори й пандемія COVID-19 негативно вплинули на ефективність адвокаційної діяльності в деяких регіонах. Напередодні місцевих виборів Transparency International Ukraine та Інститут політичної освіти презентували «Кодекс прозорої влади», призначений для сприяння розвитку належного управління й підзвітності місцевого самоврядування. Крім того, Transparency International Ukraine створила онлайн-платформу прозорості та підзвітності місцевої влади. Ця платформа дає змогу мешканцям громад і представникам ОГС оцінювати рівень прозорості та підзвітності місцевої влади, коментувати й отримувати зворотний зв'язок, спілкуватися з владою.

НАДАННЯ ПОСЛУГ: 3,2

Загальний рівень надання послуг 2020 року залишився незмінним. ОГС успішно переорієнтували свою діяльність на підтримання вразливих груп населення та потреби системи охорони здоров'я, реагуючи в такий спосіб на виклики пандемії COVID-19. Водночас карантинні умови негативно вплинули на спроможність ОГС, зокрема надавачів соціальних послуг, повною мірою вести свою діяльність. Крім того, ані держава, ані донорські організації не приділяли достатньої уваги

підтримці діяльності ОГС у цій сфері.

Хоча соціальні послуги залишаються найактивнішою сферою діяльності сервісних ОГС, ці організації також надають освітні й екологічні послуги, правову допомогу, переважно безкоштовно. 2020 року більшість послуг ОГС було зосереджено на подоланні наслідків COVID-19. Чимало організацій згуртувалися, щоб підтримати вразливі групи, зокрема пенсіонерів, безпритульних, лікарів та інших медичний персонал. Наприклад, на початку карантину в Україні громадські організації на Донбасі об'єднали зусилля для підтримання населення, створивши ініціативу «Подолємо COVID-19 разом», яка надавала безоплатну юридичну та психологічну допомогу онлайн і за допомогою гарячої лінії. Крім того, волонтери ініціативи роздавали продукти людям похилого віку та поширювали достовірну інформацію про COVID-19.

Більшість послуг 2020 року надавали онлайн. Хоча ця модель добре працювала для навчання, освіти та консультацій, ОГС, котрі надають соціальні послуги, зіткнулися з великими труднощами під час переміщення своїх послуг в Інтернет, оскільки багатьом одержувачам потрібен особистий контакт.

Послуги ОГС зазвичай відповідають потребам громад, які вони обслуговують. За даними ІСАР «Єднання», ОГС демонструють краще розуміння потреб своїх клієнтів і цільової аудиторії. 2020 року ці потреби були сфокусовані насамперед на подоланні наслідків пандемії.

Дедалі більша кількість організацій надає платні послуги, але це залишається другорядним джерелом доходу. За даними онлайн-платформи державних закупівель Prozorro, 2020 року ОГС уклали договори про надання послуг із профілактики COVID-19 на загальну суму 2,3 млн грн (приблизно 83 300 дол. США). Загалом протягом року ОГС виграли через Prozorro тендери на 262,6 млн грн (приблизно 9,5 млн дол. США).

1 січня 2020 року набрав чинності Закон України «Про соціальні послуги». Відповідно до нього, ОГС є повноправними постачальниками соціальних послуг і можуть надавати їх платно, зокрема державним коштом. Проте оскільки деякі нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України ще не узгоджено з цим законом, органи місцевого самоврядування протягом року лише кілька разів закупили соціальні послуги в ОГС.

СЕКТОРАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА: 3,2

Інфраструктура, що підтримує сектор ОГС, залишилася 2020 року на тому самому рівні. Хоча співпраця ОГС з іншими організаціями й установами розширилася, обмеження через пандемію негативно вплинули на спроможність ОГС проводити заходи на місцях у більшості громад, що раніше сприяло взаємодії між ОГС та іншими секторами.

Донори й посередницькі організації не припинили надавати гранти на розвиток організаційної спро-

можності ОГС. Запити на такі види грантів зросли 2020 року. Європейський Союз розпочав проєкт «Підвищення спроможності ОГС соціальної сфери України» (EU4CSOs), який допоміг збільшити спроможність українських ОГС під час пандемії. Одним з реалізаторів цього проєкту є ІСАР «Єднання», що вже протягом тривалого часу надає організаційну підтримку ОГС.

2020 року громадські організації часто працювали в коаліціях і мережах, зокрема реалізуючи адвокаційні кампанії. Наприклад, мережа хабів ОГС, яка працює за підтримки ПРООН, вела адвокаційну діяльність на місцевому рівні, у результаті чого було ухвалено двадцять сім нормативно-правових актів та рішень щодо розвитку місцевої демократії.

Про підвищений рівень співпраці між ОГС свідчить створення спільних масштабних проєктів, як-от «Карта правових реформ для громадянського суспільства», а також Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, до розроблення якої було залучено близько 200 представників ОГС та експертів з різних міністерств. Реанімаційний пакет реформ (РПР), одна з найбільших коаліцій ОГС в Україні, 2020 року сприяла консолідації громадських організацій у всій країні. Відповідно до результатів дослідження «Рекомендації для подальшого розвитку та підтримки коаліцій ОГС в Україні», здійсненого ЦЕДЕМ у серпні 2020 року, двадцять дві з тридцяти восьми опитаних організацій використовують досвід та політику РПР у власній роботі. Дослідження також визначило десять ключових напрямів розвитку коаліцій ОГС, зокрема й конкретні рекомендації щодо вдосконалення в кожній сфері.

Також активізувалася співпраця між благодійними організаціями. Згідно з дослідженням БО «Фонд родини Загорій», що мало назву «Благодійність в Україні: погляд зсередини» (проведено в жовтні-грудні 2019 року), 67 % представників благодійних організацій співпрацюють з організаціями-партнерами для реалізації спільних проєктів та обміну інформацією.

Благодійні організації також налагоджували відносини з іншими суб'єктами, як-от бізнес-спільнотою та засобами масової інформації. За словами представників благодійних організацій, основним інтересом підприємців у наданні коштів благодійним організаціям є бажання розв'язати важливі проблеми (66 %), тому що вони співчують нужденним (54 %) і тому що їм просто подобається підтримувати добрі справи (48 %). Було зазначено, що 52 % благодійних організацій співпрацюють із засобами масової інформації переважно для того, щоб інформувати їх про успіхи реалізованих ними проєктів.

Представники ОГС мали можливість протягом 2020 року відвідувати різноманітні онлайн-тренінги та майстер-класи для підвищення своєї кваліфікації. Український католицький університет пропонував магістерську програму з управління неприбутковими організаціями. Попри локдаун, ЦЕДЕМ спільно з Відкритим університетом реформ і Школою комунікації в адвокації надавали освітні можливості, насамперед молодим людям, зацікавленим у роботі над різними проектами реформ.

Міжгалузеві партнерства показали свою ефективність у боротьбі з пандемією. Наприклад, ОГС налагодили партнерські відносини з бізнесом, діаспорою, креативними агентствами, політичними партіями для закупівлі обладнання, необхідного українській системі охорони здоров'я. Також створили «Карту благодійності 2.0» — базу даних антипандемічних ініціатив, здійснених благодійними організаціями, підприємцями та приватними особами з усіх регіонів України.

ГО «ІСАР «Єднання»» у грудні 2020 року організувала ІХ Форум розвитку громадянського суспільства. Через обмеження у зв'язку з пандемією захід відбувся як відкритий онлайн-телемарафон, на якому зібралися приблизно 9500 учасників із двадцяти чотирьох регіонів України, зокрема і з Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим. Уперше всі регіональні заходи провели того самого дня, що й головну подію в Києві. Форум мав на меті покращення взаємодії між ОГС, урядом та бізнесом, поліпшення розуміння кожною зі сторін основних викликів і потреб українського громадянського суспільства та визначення спільного поля для співпраці.

ПУБЛІЧНИЙ ІМІДЖ: 3,3

Публічний імідж громадського сектору не змінився 2020 року. Згідно з результатами дослідження Центру Разумкова, опублікованого у грудні 2020 року, довіра громадськості до громадянського суспільства дещо знизилася, але залишилася відносно високою. Приблизно 46 % респондентів зазначили, що довіряють громадським організаціям (51 % — 2019 року), до волонтерських організацій мають довіру 66 % опитаних (70 % — 2019 року). Різниця між тими, хто довіряє, та тими, хто

не довіряє громадським організаціям, значно зменшилася порівняно з 2019 роком (відповідно 0,3 % 2020 року й 15,8 % 2019 року). ОГС брали активну участь у подоланні наслідків пандемії COVID-19, що зміцнило їхній авторитет в очах громадян.

Попри таку громадську підтримку, українські ОГС протягом 2020 року стикалися з деякими труднощами в налагодженні ефективного діалогу з урядом. Новий Кабмін, очолюваний прем'єр-міністром Денисом Шмигалем, на початку своєї роботи виявився досить закритим

і погано ознайомленим з особливостями діяльності ОГС. Як позитивний момент можна згадати інформаційну кампанію «Громадянське суспільство та влада — найкращі практики співпраці», котру впроваджували Міністерство культури й інформаційної політики України та консорціум громадських організацій, до якого входять УНЦПД, ІСАР «Єднання» та ЦЕ-ДЕМ, як частину проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України». Результатом цієї кампанії став збірник, що зібрав у собі приклади успішної співпраці між громадським сектором і владою. Наприклад, Агенція розвитку «Урбаністичне місто», вигравши конкурс громадського бюджету, отримала фінансування для втілення в життя проєкту «Подаруй туристу місто». Його реалізували за підтримки економічного відділу виконавчого комітету Криворізької міської ради та комунального підприємства «Інститут розвитку міста Кривого Рогу». Проєкт мав на меті поліпшити обізнаність працівників індустрії гостинності, зокрема таксистів, офіціантів і співробітників готелів, із визначними туристичними пам'ятками Кривого Рогу та навчити їх презентувати ці пам'ятки гостям міста.

Низка ЗМІ 2020 року вела негативні інформаційні кампанії проти ОГС та громадських активістів. Приміром, засоби масової інформації публікували недостовірну інформацію про діяльність ОГС, активістів і правозахисників, оприлюднювали конфіденційні персональні дані (адреси, номери телефонів активістів, інформацію про їхні родини). У листопаді 2020 року Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), правозахисний центр «Зміна» та Інститут масової інформації (ІМІ) започаткували проєкт Media Fuflo для протидії цьому явищу. Вони склали й опублікували список з вісімнадцяти ЗМІ, які 2020 року поширювали дискредитаційну та маніпулятивну інформацію про правозахисників і громадських активістів.

Кампанії проти громадського сектору зумовили стійке негативне ставлення до ОГС із певних питань. Згідно з результатами дослідження «Що чекають українці від громадських організацій?», проведеного Центром моделювання комунікацій у період від 20 липня до 10 серпня 2020 року, 40 % респондентів гадають, що діяльність іноземних донорів слід контролювати та блокувати; 40 % вважають, що іноземці отримують дані через неурядові організації (НУО) з метою здобуття контролю над привабливими сферами економіки України; 45 % поділяють думку, що ГО та іноземні структури спільно освоюють грантові кошти. Водночас 70 % опитаних зазначили: те, що НУО є одержувачами фінансування з-за кордону, не означає, що вони не працюють в інтересах України.

2020 року громадські організації співпрацювали з деякими журналістами та незалежними медіакомпаніями, зокрема й на місцевому рівні. Наприклад, у Чернігівській ОТГ (Запорізька область) місцева ГО «Платформа розвитку» налагодила співпрацю з районною газетою «Голос Чернігівки», щоб публікувати свої оголошення, новини та інформацію про важливі події. Для просування власного іміджу й діяльності ОГС також активно використовують соціальні мережі, передусім Facebook, Twitter, Instagram, Telegram і навіть TikTok.

Великі ОГС зазвичай видають щорічні програмні та фінансові звіти, тоді як малі ОГС публікують їх нерегулярно або взагалі не публікують. ОГС неактивно впроваджують чи дотримуються принципів належного управління.

Дисклеймер: Думки, висловлені в цьому документі, є позицією панелістів та інших дослідників проєкту й необов'язково відображають погляди USAID або FHI 360.

U.S. Agency for International Development

1300 Pennsylvania Avenue, NW

Washington, DC 20523

Tel: (202) 712-0000

Fax: (202) 216-3524

www.usaid.gov